CZU 343.97:343.543
DOI: https://doi.org/10.52388/1811-0770.2021.1(243).07

FENOMENUL VIOLENȚEI ÎN FAMILIE. CAUZALITATEA ȘI CONSECINȚELE CLIMATULUI FAMILIAL VIOLENT

Olesea CEBOTARI
Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova,
Asistent judiciar, Judecătoria Chișinău (sediul Buiucani), Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *olesea.cebotari@justice.md*
https://orcid.org/0000-0003-2604-7870

Violența în familie reprezintă o problemă socială gravă fiind considerată o formă de tortură din cauza caracteristicilor sale. Trăită ca o realitate, ea provoacă traume, trăită în imaginar, ea surpă ființa umană, făcând-o incapabilă de performanțele unei vieți normale, integrate în societate. Consecințele apar nu numai în plan individual, ci și social prin fracturarea relațiilor și prin erodarea solidarității și coeziunii sociale. Deci, putem afirma că violența domestică este o problemă stringentă care cere fără întârzieri soluţii şi o atenţie deosebită atât din partea societăţii cât şi a statului. Este foarte răspândită pe tot teritoriul ţării şi duce la un impact negativ asupra stării de sănătate a tuturor femeilor care sunt bătute de către partenerii lor. Nu putem să nu trecem şi peste faptul că violenţa duce la creşterea mortalităţii, cât şi a omorurilor sau chiar a cazurilor suicidale. Deci, violenţa în familie este un fenomen foarte alarmant ce se cere soluţionat rapid şi eficient.

***Cuvinte-cheie**: violență domestică, maltratare, abuz, izolare, agresor, victimă, prevenirea infracțiunii.*

THE PHENOMENON OF DOMESTIC VIOLENCE. CAUSALITY AND CONSEQUENCES OF VIOLENT FAMILY CLIMATE

Domestic violence represents a serious social problem being considered a form of torture because of its characteristics. Lived as a reality, it causes traumas, lived in the imaginary, it breakdowns the human being, making it incapable of the performances of a normal life, integrated in the society. The consequences appear not only on an individual level, but also socially through the shattering of relationships and the erosion of solidarity and social cohesion.

So we can say that domestic violence is a pressing problem that requires solutions without delay and special attention from both society and the state. It is widespread throughout the country and has a negative impact on the health of all women who are beaten by their partners. We cannot but overlook the fact that violence leads to increased mortality, as well as homicides or even suicides. So, domestic violence is a very alarming phenomenon that demands to be solved quickly and effectively.

***Keywords**: domestic violence, mistreatment, abuse, isolation, aggressor, victim, prevention of crime.*

LE PHÉNOMÈNE DE LA VIOLENCE DOMESTIQUE. LA CAUSATION ET LES CONSÉQUENCES DU CLIMAT FAMILIAL VIOLENT

La violence domestique est un problème social grave et est considérée comme une forme de torture en raison de ses caractéristiques. Vécu comme réalité, il provoque des traumatismes, vécu dans l'imaginaire, il effondre l'être humain, le rendant incapable des performances d'une vie normale, intégré dans la société. Les conséquences n'apparaissent pas seulement au niveau individuel, mais aussi socialement à travers la fracture des relations et l'érosion de la solidarité et de la cohésion sociale.

On peut donc dire que la violence domestique est un problème urgent qui nécessite des solutions sans délai et une attention particulière de la part de la société et de l'État. Elle est répandue dans tout le pays et a un impact négatif sur la santé de toutes les femmes battues par leur partenaire. On ne peut que passer sous silence le fait que la violence entraîne une augmentation de la mortalité, ainsi que des homicides voire des suicides. Ainsi, la violence domestique est un phénomène très alarmant qui demande à être résolu rapidement et efficacement.

***Mots-clés**: violence domestique, mauvais traitements, abus, isolement, agresseur, victime, prévention du crime.*

ФЕНОМЕН БЫТОВОГО НАСИЛИЯ. ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ ЖЕСТОКОГО СЕМЕЙНОГО КЛИМАТА

Домашнее насилие является серьёзной социальной проблемой и считается формой пыток из-за своих характеристик. Переживая в реальности, насилие причиняет травмы, живёт в воображении, разрушая человеческое существо, и делая его неспособным к нормальной жизни, интегрированным в общество. Последствия проявляются не только на индивидуальном уровне, но и в социальном плане из-за разрыва отношений и разрушения солидарности и социальной сплоченности. Таким образом, можно сказать, что домашнее насилие - проблема актуальная, требующая безотлагательного решения и особого внимания как со стороны общества, так и со стороны государства. Данная проблема широко распространена по всей стране и отрицательно сказывается на здоровье всех женщин, которых избивают их партнеры. Мы не можем не упустить из виду тот факт, что насилие приводит к увеличению смертности, а также к убийствам и даже самоубийствам. Итак, домашнее насилие - весьма тревожное явление, которое требует быстрого и эффективного решения.

***Ключевые слова**: домашнее насилие, плохое обращение, изоляция, запугивание, агрессор, предотвращение преступления.*

Introducere

Violenţa domestică trebuie explicată în corelaţie cu patriarhatul şi subordonarea femeii. În urma cercetărilor efectuate, s-a tras concluzia că violenţa domestică a apărut în societăţile în care femeia era subordonată bărbatului. Care erau concepţiile potrivit cărora se făcea subordonarea aceasta?

Istoricii punctează patru concepte fundamentale conform cărora femeia era subordonată bărbatului. Primele doua sunt sistemele de autoritate – ierarhia şi patriarhatul.

Ierarhia – se referă la un sistem de subordonare a elementelor, a gradelor, a funcţiilor, a autorităţilor etc. inferioare faţă de cele superioare. Astfel, puţine persoane se află în vârful piramidei şi conduc controlând resursele de bază – alimentele, valorile culturale, proprietăţile, centrele sanitare, de educaţie, finanţele şi piaţa muncii. De vreme ce aceste persoane controlează resursele vitale, ele domină, de asemenea, şi populaţia care are nevoie de ele. Cum putea în societatea de atunci cineva să pătrundă în acest grup de conducere atât de puternic? De obicei, prin naşterea în mediul unei clase superioare.

Patriarhatul – este un sistem de autoritate care introduce persoanele de gen masculin la conducere, insistând ca doar cei născuţi în clasa superioară pe linie bărbătească sunt capabili să controleze resursele de bază. Sistemul nu permite femeii să aibă acces la nici o resursă de bază, nu o investeşte cu drepturi sau privilegii, limitându-i chiar şi posibilitatea obţinerii custodiei propriilor copii.

Alte două concepte care au conturat subordonarea femeii sunt ideologiile genului – misoginismul şi polaritatea.

Misoginismul – idee potrivit căreia atributele genurilor necesită subordonarea femeii, reieşind din trăsăturile ei negative care o caracterizează, cum ar fi neîncrederea, iraţionalismul, iresponsabilitatea, naivitatea şi neascultarea.

Polaritatea – idee potrivit căreia femeia şi bărbatul sunt opuşi. Din acest punct de vedere, dacă bărbaţii sunt puternici şi corecţi, femeile sunt slabe şi subiective.

Expunerea conținutului de bază

Sistemul patriarhal de autoritate şi ideea potrivit căreia subordonarea femeii este corectă nu a avut nici un ecou până la implicarea mişcării feministe internaţionale. Cerinţa egalităţii în drepturi a femeilor a apărut prima dată la sfârşitul sec. al XIX-lea, când dezvoltarea societăţii şi creşterea bunăstării au creat posibilitatea ca unele femei să se cultive, afirmându-se în societate. Sub influenţa Revoluţiei Franceze din 1789, în toată Europa s-au răspândit idei radicale, favorabile consolidării poziţiei femeii. În Anglia, în 1792, Mary Wollstonecraft a terminat opera sa literară considerată azi clasică – "În apărarea drepturilor femeilor". Cu toate că guvernul englez, care avea o atitudine ostilă faţă de Revoluţia Franceză, a forţat mişcarea feministă să activeze în ilegalitate, în secolul al XIX-lea ea a luat amploare şi şi-a atins multe scopuri. Atât pentru femeile reformatoare, cât şi pentru bărbaţii simpatizanţi ai mişcării lor, a devenit tot mai evident faptul că cel mai important drept pentru femei îl constituia dreptul la vot. Ei erau conştienţi că restul drepturilor şi privilegiilor vor rezulta din exercitarea dreptului de a vota. Lupta pentru acest drept a luat amploare la mijlocul secolului al XIX-lea în Marea Britanie şi în SUA. Mişcarea a avut mulţi adepţi, dar foarte greu a reuşit să învingă concepţia tradiţională. În Marea Britanie principalul oponent al acestei aspiraţii a fost chiar o femeie, regina Victoria. Derularea evenimentelor în multe ţări occidentale a fost relativ asemănătoare.

În câteva state – Noua Zeelandă, Australia, Finlanda şi Norvegia – femeile au reuşit să obţină dreptul la vot încă înaintea primului război mondial (1914-1918). Prima ţară în care femeile şi-au câştigat dreptul la vot a fost Noua Zeelandă, încă din 1893. De subliniat faptul, că în Australia de dreptul la vot se prevalau doar femeile originare din Europa. Şi doar în 1962, în Australia, toate femeile au obţinut dreptul la vot. În Statele Unite ale Americii dreptul femeilor de a participa la alegerile în Congres a fost recunoscut în 1788. Însă de acest drept puteau să se bucure doar anumite persoane (atât femei, cât şi bărbaţi). Abia în anul 1920 femeilor li s-a acordat, prin lege, dreptul de a vota şi de a fi alese în Congres.

În Marea Britanie femeia a obţinut dreptul de a vota în 1918, însă a fost nevoie de încă 10 ani pentru ca femeile să fie considerate egale cu bărbaţii în faţa legii.

În ţara noastră dreptul femeilor de a vota şi de a fi alese a fost consfinţit în Constituţia RSS Moldovenească, adoptată in 1941, reconfirmat în Constituţia RSS Moldovenească (1978) şi, ulterior, în Constituţia Republicii Moldova (1994).

Cercetători şi practicieni au propus de-a lungul timpului mai multe definiţii ale violenţei, iar deocamdată nu există o definiţie universal acceptată.

Violenţa presupune utilizarea puterii de orice natură pentru a leza integritatea fizică, psihică sau morală a unei persoane sau colectivităţi. Violenţa poate lua forma unor acţiuni fizice (loviri cu diferite obiecte, cu pumnul, piciorul) sau a unor expresii verbale (insulte, ameninţări, strigăte).

În dicţionarele explicative, cuvântul „violenţă" trimite la ceea ce se efectuează cu o forţă intensă, brutală şi deseori distructivă, la abuzul de forţă pentru a constrânge pe cineva la ceva.

În majoritatea cazurilor de violenţă în familie, copiii sunt atât martori cât şi ascultători fideli, confidenţi ai victimei precum şi victime directe ale abuzului din partea părinţilor.

Copilul fiind victimă indirectă şi adeseori directă a violenţei în familie. Efectul participării copiilor la scenele de violenţă dintre părinţi este condiţionat de numeroşi factori, un factor major fiind vârsta copilului în concordanţă cu capacitatea lui de a prelucra evenimentele cognitive traumatizante la care este martor sau ţintă directă.

Grupul Consultativ pentru Studiul ONU privind violenţa asupra copiilor a inclus în termenul de violenţă „toate formele de violenţă fizică, psihică şi sexuală a copiilor, sub formă de abuz, neglijare, exploatare, în forme directe sau indirecte, care pun în pericol sau afectează demnitatea copilului, din punct de vedere fizic, psihologic sau statutul social şi de dezvoltare."

Violenţa asupra copilului este un fenomen complex, în definirea căruia se pun diferite accente, în funcţie de perspectiva specialiştilor: psihologică, medicală, culturală, legislativă etc.

Organizaţia Mondială a Sănătăţii (OMS) a definit în 2002 violenţa ca „folosirea intenţionată a forţei fizice sau puterii, ori ameninţarea cu aplicarea acestora faţă de sine, o altă persoană, un grup, care fie duce, fie are o mare probabilitate de a duce la rănire, deces, vătămare psihologică, subdezvoltare sau privări". Această definiţie include actele bazate pe o relaţie de putere exprimată prin intimidare, ameninţare sau, invers, neglijenţă şi omisiune, care exclude toate evenimentele accidentale (precum accidentele rutiere), numai dacă acestea nu implică intenţia de a răni sau de a ucide.

Într-un raport publicat în 2006, OMS consideră violenţa drept „orice formă de maltratare fizică şi/ sau psihică, abuz sexual, neglijare, tratare neglijentă sau exploatare în scopuri comerciale sau orice alt tip de exploatare care poate cauza daune efective sau potenţiale pentru sănătatea, supravieţuirea, dezvoltarea sau demnitatea copilului în contextul unei relaţii de responsabilitate, încredere sau autoritate".

Din punct de vedere juridic, violenţa este încălcarea normelor legale care apără relaţiile sociale ce asigură o bună creştere şi dezvoltare psiho-fizico-socială a copilului. Legislaţia internaţională şi naţională stabileşte dreptul copilului la protecţia vieţii, sănătăţii, demnităţii, integrităţii psihice şi fizice.

Definiţiile utilizate în ştiinţele sociale evidenţiază contextul individual, familial şi social al maltratării. Maltratarea este orice formă voluntară de acţiune sau omitere a unei acţiuni care este în detrimentul copilului şi are loc profitând de incapacitatea copilului de a se apăra, de a discerne între ceea ce este bine sau rău, de a căuta ajutor şi de a se autoservi.

Agresivitatea este un termen utilizat în discutarea problematicii violenţei. Majoritatea autorilor susţin ideea că agresivitatea ţine mai mult de instinct, în timp ce violenţa ţine mai mult de cultură, educaţie, context. În timp ce agresivitatea este înţeleasă ca potenţialitate care îi permite persoanei să înfrunte problemele şi poate fi considerată acceptabilă, violenţa în calitatea ei de acţiune care produce durere, este inacceptabilă.

Un alt termen legat de subiectul violenţei este cel de abuz. Abuzul este un comportament violent sau necorespunzător îndreptat asupra copilului sau a altei persoane percepută ca aflându-se într-o situaţie inferioară şi fără apărare şi care are ca rezultat consecinţe fizice şi/ sau emoţionale negative. Abuzul poate fi prezent între persoane de vârste apropiate, între care regulile tradiţionale sociale creează o relaţie de putere (stereotipurile de gen creează diferenţe de putere între băieţi şi fete), sau adulţi şi copii (părinţi – copii, profesori – elevi).

Legea privind prevenirea şi combaterea violenţei în familie nr. 45 din 01.03.2007 [9], defineşte violenţa în familie drept orice acţiune sau inacţiune intenţionată, cu excepţia acţiunilor de autoapărare sau de apărare a unor alte persoane, manifestată fizic sau verbal, prin abuz fizic, sexual, psihologic, spiritual sau economic ori prin cauzare de preju-

diciu material sau moral, comisă de un membru de familie contra unor alţi membri de familie, inclusiv contra copiilor, precum şi contra proprietăţii comune sau personale.

Amploarea violenţei domestice constituie una dintre cele mai grave probleme sociale cu care se confruntă societăţile contemporane, inclusiv Republica Moldova. Analiza violenţei în bază de gen include complexitatea factorilor, condiţiilor specifice şi consecinţelor acţiunilor violente dintre soți, care au un impact extrem negativ asupra copiilor minori și atrage după sine consecințe durabile. Determinarea caracteristicilor de bază ale manifestărilor de violență facilitează prevenirea și combaterea comportamentelor violente.

Factorii ce favorizează manifestările de violenţă având la bază diferenţele de gen în contextul cultural, politic şi social-economic al Republicii Moldova, pot fi specificaţi în felul următor:

Factorii culturali **-** definițiile culturale stereotipe ale rolurilor atribuite fiecărui gen; tradiţiile culturale şi religioase; credinţa în superioritatea inerentă a bărbaţilor; valorile ce îi dau bărbatului drept de proprietate asupra femeilor şi a fetelor; familia tratată ca o sferă privată, aflată sub controlul bărbaţilor – „capul familiei”; indiferenţa opiniei publice faţă de fenomenul violenţei domestice, în special faţă de femeile agresate; tolerarea violenţei ca mijloc de rezolvare a conflictelor familiale.

Factorii economici **-** dependenţa economică a femeilor faţă de bărbaţi; accesul limitat al femeilor la resurse şi credite; şomajul sporit în rândul femeilor şi al bărbaţilor; discriminarea la angajare în câmpul muncii; feminizarea sărăciei; migrarea economică în masă a femeilor peste hotarele ţării în căutarea locurilor de lucru.

Factorii juridici **-** analfabetismul juridic al populaţiei; funcţionalitatea inadecvată a legislaţiei în vigoare; proceduri legale greoaie şi defavorizante în cazul divorţului şi solicitării custodiei copiilor; nedefinitivarea mecanismelor de contracarare a violenţei domestice, inclusiv a pedepselor alternative.

Factorii politici **-** reprezentarea insuficientă a femeilor în organele puterii, în politică şi în sfera juridică; tratarea institutului familiei drept o chestiune privată care se află în afara controlului statului; considerarea violenţei în familie, în particular, şi a problemelor femeilor, în general, ca fiind subiecte de minim interes politic; afirmarea insuficientă a femeilor ca forţă politică.

Există mai multe opinii greșite care împărtășește o bună parte a populației precum că:

- Violenţa domestică este caracteristică familiilor sărace sau cu un statut social scăzut. În realitate, violenţa domestică poate apărea în toate familiile, indiferent de statutul socio-economic.

- Consumul de alcool şi droguri cauzează violenţa domestică, însă în realitate nu exista nici un argument şi nici o dovadă care să afirme că alcoolul este o cauză directă a violenţei domestice. Sunt probe care susţin coexistenţa consumului de alcool şi a violenţei domestice şi facilitarea actelor de violenţă.

- Bărbaţii violenţi nu-şi pot controla violenţa. Realitatea este că, bărbaţii violenţi cred deseori acest lucru. Aceasta credinţă permite agresorului neasumarea responsabilităţii faţă de actele comise. Majoritatea celor care îşi agresează soţiile îşi controlează comportamentul violent faţă de alte persoane, cum ar fi prieteni sau colegi, unde nu există nevoia de dominare şi control.

- Bărbaţii violenţi sunt bolnavi psihic sau au personalităţi psihopate, în realitate studiile clinice asupra bărbaţilor care îşi abuzează partenerele nu susţin această afirmaţie. Marea majoritate a bărbaţilor agresivi nu prezintă devieri psihice şi nici nu au caracteristici psihopate. Mulţi agresori se prezintă ca persoane obişnuite, respectabile, cu capacitatea de a se controla.

- Femeilor le face plăcere să fie abuzate. În realitate acest mit a apărut pe baza observaţiei că multe

femei rămân lângă partener, în ciuda abuzului suferit. Există diverse motive pentru care femeile nu-şi părăsesc partenerul. Multor femei le este teama să plece. Cercetările dovedesc că părăsirea partenerului devine pentru o femeie un moment extrem de periculos.

- Unele femei merită să fie abuzate; ele provoacă abuzul. Însă considerăm că, nu există justificări pentru violenţă. Multe femei abuzate fac tot posibilul pentru a evita episoadele violente. În secolul al XIX-lea, legislaţia britanică preciza că un bărbat îşi poate disciplina soţia cu un instrument care sa nu fie mai gros decât degetul cel mare al mâinii. Chiar dacă aceste legi nu mai există, multe credinţe sociale aprobă violenţa ca metodă de control şi de disciplinare a femeilor.

Există şi alte mituri despre violenţă, care nu reprezintă explicaţii directe, ci fac parte din încercările comunităţii de a înţelege acest comportament:

• bătaia este fără urmări, este un fenomen de moment datorita pierderii controlului;

• este o parte componentă a dragostei dintre cei doi;

• chiar daca îşi bate partenera, este un tată bun pentru copii şi deci trebuie să rămână în familie ca să crească copiii;

• dacă vor sta împreună destul de mult timp, lucrurile se vor schimba în bine şi el va înceta să o mai abuzeze;

• numai un număr mic de femei sunt victime ale violenţei domestice;

• o femeie îşi poate părăsi partenerul, dacă vrea cu adevărat;

• victimele violenţei domestice exagerează dimensiunea abuzului.

Miturile enumerate mai sus sunt doar câteva dintre numeroasele stereotipuri care promovează violența în familie.

Factori de risc în apariţia violenţei părinților față de copii minori :

Înţelegerea fenomenului violenţei necesită analiza unei multitudini de factori care acţionează la diferite niveluri şi se influenţează reciproc. Cercetările care au abordat tema violenţei au propus diferite clasificări ale cauzelor sau factorilor de risc în apariţia fenomenului, uneori făcând o distincţie între cauze şi factori de risc, alteori considerându-le identice. O tipologie a factorilor de risc în apariţia violenţei trebuie să se refere la individ, cu caracteristicile sale personale, la sistemul său de relaţii şi la influenţele din mediu. O astfel de tipologie a fost elaborată de OMS (Modelul ecologic al factorilor de risc pentru abuzul faţă de copil, 2006) şi ia în consideraţie:

Factori individuali care se referă la caracteristici biologice, psihologice şi de experienţă personală ale părinţilor şi/ sau copiilor: nivel scăzut al stimei de sine; dificultăţi de concentrare a atenţiei şi hiperactivitate; posibilităţi limitate de autocontrol; insuficiente cunoştinţe, atitudini şi abilităţi pentru o relaţionare nonviolentă; lipsa comunicării, a sentimentului de apartenenţă la comunitate; retard mintal; consum de alcool şi droguri; experienţa de victimă sau martor al abuzului în relaţiile interpersonale.

Factori interpersonali, reieşiţi din relaţiile de familie, cu îngrijitorii, prietenii, vecinii şi a., care pot influenţa factorii individuali: comportament autoritar faţă de copii; expunerea copilului la conflicte şi acte de violenţă în familie; reguli de disciplină dure sau prea permisive; experienţa pedepsei fizice şi a altor forme de abuz; lipsa de implicare în viaţa copiilor, slaba supraveghere a acestora; lipsă sau insuficienţă a afecţiunii şi suportului părintesc; părinţi sau fraţi cu comportament delicvent; divorţul sau separarea părinţilor; discriminarea familiei pe motive etnice, religioase etc.

Factori comunitari/ societali care exprimă normele, valorile promovate şi capacitatea instituţiilor de a preveni şi reacţiona la abuz : norme sociale care tolerează comportamentele violente (de ex. pedepsirea copiilor de către părinţi); discriminarea şi dez-

echilibre ale puterii dintre diferite grupuri sociale (bărbaţi şi femei, părinţi şi copii, diferite etnii etc.); cadrul legal permisiv; lipsa serviciilor de protecţie a copilului şi familiei; sărăcia, urbanizarea; participare comunitară redusă; vecinătăţi dezorganizate social; influenţa mass-media; accesibilitatea drogurilor, armelor.

Este de remarcat importanța cercetării aspectelor victimologice ale infracțiunilor de violență în dreptul penal privind „vinovăția victimei", precum și gradul de influență a caracteristicilor personale și a comportamentului victimei la calificarea infracțiunii. Fapta infracțională, în special cea de violență în familie, cunoaște în realitate un adevărat cuplu psihologic format din agresor și victimă [1, p. 257], iar personalitatea victimei și comportamentul acesteia poate juca un rol important în motivarea comportamentului infracțional și în situația în care aceasta se realizează.

Autorul L. Colpacova este de părerea că victima joacă un rol important în geneza infracțiunilor de violență în familie care reprezintă o interacțiune dintre agresor și victimă, având la bază un ansamblu de relații obiective (timp, loc, situație etc.) și subiective (sentimente și emoții) [11, p. 32], Cercetătorul V. I. Polubinski, citat de către autorul A. N. Fateev, susține afirmația că "infracțiunea reprezintă două paralele care într-un final se intersectează și personalitățile subiecților se ciocnesc, dar cine din ei este victimă sau agresor, o va determina situația propriu-zisă și alte circumstanțe" [12, p. 132].

Cercetătorul Gh. Gladchi indică că este necesar ca victima să fie cercetată în contextul adevăratului ei rol în mecanismul infracțiunii și nu sub aspect procesual-juridic [7, p. 197]. În această ordine de idei, rezultă că în unele cazuri de violență în familie, însuși victima provoacă în mod activ săvârșirea actelor de agresiune.

Susținem opiniile citate supra și considerăm că pentru cercetările cu referire la studierea mecanismului infracțiunii de violență în familie este importantă studierea personalității victimei, deoarece ea în anumite situații prezintă un risc victimal sporit, fapt care poate declanșa acțiunile de violență.

Așadar, în anumite situații, victima violenței în familie se comportă pasiv, fără ca să răspundă comportamentului agresiv al infractorului și fără a opune rezistență, iar în alte cazuri, dimpotrivă provoacă violența prin propriul comportament. Cu siguranță, nici un comportament al victimei nu justifică violența aplicată față de ea [3, p. 14] însă, sunt cazuri când presupusa victimă simulează infracțiunea și victimizarea sa în scopuri de răzbunare sau manipulare.

Prin urmare, la calificarea infracțiunilor de violență în familie urmează mai întâi de toate de elucidat rolul victimei în cazul comiterii infracțiunii, la fel, accentuăm și importanța acesteia la stabilirea condițiilor și limitelor răspunderii și pedepsei penale. Cerința de a lua în considerație datele privind personalitatea și comportamentul victimei la stabilirea pedepsei făptuitorului este determiată de către legiuitorul național. În acest sens, atât legea penală cât și cea contravențională care stipulează răspunderea pentru infracțiuni de violență în familie, printre circumstanțele atenuante enumerate la art. 76 din Codul penal [6], și anume, la alin. (1) lit. g) la stabilirea pedepsei urmează a fi luate în considerație „ilegalitatea sau imoralitatea acțiunilor victimei, dacă ele au provocat infracţiunea", și resectiv, în Codul contravențional [5] la art. 42 alin. (1) lit. e) "acţiunile ilegale sau imorale ale victimei care au provocat contravenţia".

Astfel, victima sau potențiala victimă, similar infractorului apreciază într-o anumită măsură situația concretă de viață, acționează în funcție de rezultatele evaluării, în baza viziunilor și percepțiilor proprii, deprinderilor, calităților psihologice, interacționând cu agresorul și cu alte elemente ale situației [8, p. 77]. Același autor menționează că, în conformitate cu unele date selective, în mai mult de 50% din cazurile infracțiunilor cu caracter violent, a precedat

situația de ”clarificare a relațiilor personale” [8, p. 77]. Totodată susținem și părerea autorilor I. Ciobanu și V. Bujor cu coautorii, care menționează că, ”În volumul general al criminalității în 33,4% din cazuri, victimele, prin conduita lor, creau condiții favorabile comiterii infracțiunii” [2, p. 46 și 4, p.257].

În același timp, caracteristicile victimologice ale infracțiunii pot mărturisi despre pericolul social sporit al infractorului. Circumstanțele care agravează răspunderea făptuitorului sunt prevăzute la art.77 CP, alin.(1) lit.e) - „ săvârșirea infracţiunii cu bună ştiinţă împotriva unui minor sau a unei femei gravide ori profitând de starea de neputinţă cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vîrstei înaintate, bolii, dizabilităţii ori altui factor” și lit. g) „săvârșirea infracţiunii prin intermediul sau în prezenţa minorilor, persoanelor aflate în dificultate, persoanelor retardate mintal sau dependente de făptuitor” și respectiv, circumstanțele gravante prevăzute la art.43 CC, alin.1 lit. b) ” săvârșirea contravenţiei de către o persoană care anterior a fost sancţionată pentru o contravenţie similară sau pentru alte fapte care au relevanţă pentru cauză” și lit. g) „săvârșirea contravenţiei faţă de un minor, de o femeie, de o persoană în etate sau faţă de o persoană care se află în imposibilitatea de a se apăra din cauza bolii, dizabilităţii ori altui factor”.

Personalitatea şi comportamentul victimei pot juca un rol destul de esenţial în motivarea comportamentului infracţional şi în situaţia în care acesta se realizează. Studiind comportamentul victimei în diferite relaţii rezultă, de regulă, faptul că între comportament şi personalitatea victimei există o legătură indisolubilă [10, p. 270].

Cercetătorii au stabilit următoarele etape a dezvoltării copilului și impactul climatului familial violent asupra formării personalității după cum urmează:

Copiii sugari cu vârsta de până la un an sunt cei mai puţin capabili să înţeleagă ceea ce se întâmplă. Acest lucru determină părinţii inconştienţi să nu vadă pericolul în care se află copilul mic, afișând un comportament violent deschis, fără a se preocupa de ceea ce se întâmplă cu copilul. Spun: „el e mic, nu înţelege…” ceea ce este adevărat, însă aceşti copii de vârstă mică, martori la violenţe între părinţi, se disting printr-o stare de sănătate precară, tulburări de somn şi plâns excesiv.

În relaţia cu copilul, mama-victimă nu mai poate veni în întâmpinarea nevoilor emoționale ale copilului. Construirea ataşamentului, a cărui perioadă sensibilă va începe în jurul vârstei de 6 luni, va fi profund afectată. Şi asta nu doar din cauza stărilor intense de spaimă ale copilului, ci mai ales din cauza indisponibilităţii emoționale a unei mame care trăieşte anxietatea unei relaţii ameninţătoare cu partenerul de viaţă. Emoţiile negative ale mamei au un ecou intens negativ în starea copilului.

În al doilea an de viaţă al copilului, din punct de vedere cognitiv se structurează relaţia cauză-efect şi se dezvoltă gândirea simbolică. Expresiile emoționale ale celor dragi induce copilului stări de indispoziţie cu atât mai profunde, cu cât persoanele sunt mai semnificative pentru el. La această vârstă, expuşi fiind la scenele de mânie dintre părinţi, copiii nu mai pot rămâne pasivi, ci fac eforturi pentru a se implica în conflictul dintre părinţi.

În al treilea an de viaţă, copiii au reacţii intense de supărare atunci când adulţii interacționează cu mânie. O reacţie comună a copiilor de vârsta aceasta este de a-şi duce mâinile la urechi, a-şi astupa urechile pentru a nu mai auzi ţipetele celor dragi. De asemenea, ei vor începe să manifeste comportamente violente în relaţiile cu copiii de aceiaşi vârstă. Deja apar reacţii diferite la fete şi băieţi: în timp ce băieţii se comportă mai violent la supărare, fetele se manifestă cu o profundă tristeţe, disperare, izolare.

Efectele globale, vizibile asupra copiilor care cresc la această vârstă cu părinţi cu violenţă în cuplu sunt: boli frecvente, timiditate exagerată, neîncredere în ei

înșiși, probleme de comportament printre ceilalți copii de vârsta lor, bătăi, certuri, țipete, plâns.

Adolescenţii devin capabili să înțeleagă ceea ce trăiesc şi la ce au fost expuşi în familie. În plus, ei se deschid către grupul de prieteni, către şcoală. Ei știu că sunt moduri diferite de a simți, gândi, acționa, dar duc cu ei un handicap: sunt mai puțin capabili, comparativ cu colegii lor de-o vârstă, de a interacționa pozitiv. Această condiție specială a lor determină și prieteniile. Ei se simt adesea respinşi de ceilalți. Își vor căuta prieteni cu experienţe asemănătoare şi adesea se vor afilia la grupuri cu comportamente agresive. Agresivitatea, respingerea şi delincvența se suprapun în mare măsură în cazul adolescenților.

Între 20% şi 40% dintre adolescenţi cu violență cronică au fost expuşi violenței în familie. Unii adolescenţi (băieții) își manifestă frustrările prin comportamente violente față de frați şi surori sau chiar față de părinți, mai ales mamă. Există cercetări care arată că un mare număr al bărbaților violenți în cuplu şi femeile-victime ale violenței în cuplu provin din familii violente unde au fost martori la astfel de relații, încărcate de violență, între părinții lor.

Toate formele de abuz îi fac pe copii să sufere. Tabloul de reacții ale copilului la experiența de abuz sau neglijare variază în funcție de mai mulți factori, printre care: vârsta copilului, frecvența abuzului, sprijinul pe care îl primește copilul, persoana agresorului ș.a. Reacțiile imediate la experiența abuzului se manifestă în plan afectiv, cognitiv, comportamental, corporal (somatic).

Abuzul are consecințe fizice, la nivel psihic, la nivel corporal și la nivel de comportament :

Cele mai vizibile semne ale violenței în familie asupra unui copil, sunt semnele abuzului fizic.

Vom enumera câteva exemple, prezența cărora semnalează un posibil abuz fizic :

Copilul victimă poate avea arsuri, muşcături, vânătăi, oase rupte sau ochi învineţiţi în mod inexplicabil, echimoze vechi sau alte semne vizibile, după o absență de la școală (nu toate vătămările au și semne exterioare), pare înspăimântat de părinți și protestează, amână, refuză sau plânge când trebuie să meargă acasă, se sperie de gesturi bruște, are privire speriată, tresare des (la ridicarea vocii, la mișcări îndreptate spre el).

Părintele la rândul său, pe marginea semnelor fizice enumerate mai sus dă explicații neconvingătoare, contradictorii sau nu dă nici o explicație privind rănile copilului, descrie copilul ca fiind „rău” sau într-un alt mod negativ, utilizează pedepse fizice dure în scopuri educaționale.

Consecințele la nivel psihic sunt nu mai puțin evidente și se manifestă la nivel comportamental, și anume, teamă exagerată, fobii, sentiment de vinovăție, depresie, neîncredere în propria persoană, anxietate determinată de persoane, situații, evenimente ce au caracterizat situația de abuz etc.

Consecințele la nivel corporal sunt mai puțin evidente și se exprimă prin stări de vomă, durerii de cap, amețeli, enurezis, tulburări ale sonului, tulburări alimentare, boli de piele, atacuri de sufocare, senzația de nod în gât etc.

Consecințele la nivel de comportament pot fi observate reușita școlară scăzută/dificultăți de învățare, absenteism, abandon școlar, violență, impulsivitate, neîncredere în alții, consum de substanțe, suicid sau tentativă de suicid, comportanent sexualizat, hiperactivitate și deficit de atenție, tulburări de vorbire, fuga de acasă etc.

Dezvoltarea copilului este în mare măsură influențată de gradul de securitate al anturajului său, modelul de comunicare de care beneficiază în familie şi de posibilitățile de explorare şi învățare. Experiența de abuz sau neglijare este o traumă care afectează starea actuală a copilului şi dezvoltarea acestuia în viitor. Pus în situația de a supraviețui violenței, un copil încearcă să depășească suferința trăită, ceea ce solicită la maxim resursele sale interioare.

În timp, consecinţele imediate ale violenţei se transformă în consecinţe pe termen lung precum ar fi: subdezvoltare, izolare, tulburări de relaţionare, adaptare şi integrare socială, dificultăţi de integrare profesională, dificultăţi în construirea unui cuplu, violenţă domestică (conjugală, în relaţia cu propriii copii), comportament agresiv faţă de alte persoane, disfuncţii în sfera sexuală şi a reproducerii, schimbări frecvente de parteneri sexuali, consum excesiv de alcool sau droguri, amintiri obsesive, depresie, automutilare şi alte comportamente autodistructive.

Pentru a recunoaşte abuzul asupra copilului, este important ca educatorii, învăţătorii, profesorii să cunoască semnele specifice ale abuzului sau neglijării, fiind receptivi la indicii manifestaţi în comportamentul copiilor, părinţilor sau al altor responsabili legali ai copilului. În general, trebuie să alarmeze personalul didactic schimbările în felul de a fi al copilului, care nu sunt legate de vârsta acestuia şi procesele determinate de dezvoltarea sa, interferează cu reuşita şcolară şi frecventarea orelor.

Nici unul dintre semnele prezentate în continuare nu indică în mod automat un abuz. Oricare dintre ele poate fi găsit la orice părinte sau copil, într-un moment sau altul. Dar când semnele apar în mod repetat sau combinate, ele trebuie să determine personalul didactic să acorde atenţie sporită situaţiei şi să ia în considerare posibilitatea unui abuz asupra copilului.

Semne ale abuzului sau neglijării pot fi observate cât la copil, atât și la părinte:

La copil semnele abuzului sau neglijării se manifestă prin schimbări neaşteptate de comportament sau de randament şcolar, nu a primit ajutor pentru problemele fizice sau medicale supuse atenţiei părinţilor, are probleme de învăţare care nu pot avea cauze fizice sau de natură psihică, este întotdeauna circumspect, ca și cum ar aştepta mereu să se întâmple ceva rău, îi lipseşte supravegherea unui adult, se plânge tot timpul, se straduie prea mult sau este prea responsabil. În relația dintre părinte și copil se ating sau se privesc rareori, manifestă o atitudine negativă în relaţia lor, declară că nu se plac etc.

La părinte aceste semne pot fi observate când ultimul manifestă interes scăzut pentru copil, neagă existenţa problemelor de acasă sau de la şcoală ale copilului sau dă vina pe acesta, îl vede pe copil ca fiind în întregime rău, fără valoare sau ca pe o povară, cere perfecţiunea la nivel de performanţă fizică sau academică la care copilul nu poate ajunge, îi cere copilului să îi arate grijă, atenţie şi satisfacerea nevoilor sale afective etc.

Semne ale abuzului sexual asupra copilului pot fi depistate urmărind în cumul câteva semne, și anume: copilul are dificultăţi la mers sau când stă pe scaun, refuză brusc să se schimbe pentru ora de educaţie fizică sau refuză să participe la activităţi fizice, dă dovadă de cunoştinţe sau comportament sexual ciudat, sofisticat sau neobişnuit, contractează o boală venerică sau, în cazul unei fete, rămâne însărcinată.

Părintele agresor deseori este excesiv de protector cu copilul, limitând sever contactul acestuia cu alţi copii, în special de sex opus, este secretos şi izolat, descrie dificultăţi în căsnicie care implică lupte pentru putere în familie sau relaţii sexuale.

Semne ale abuzului emoțional pot fi observate în cazurile în care copilul are un comportament alcătuit din extreme, cum ar fi comportamentul servil sau revendicativ exagerat, pasivitate sau agresivitate extremă, este fie prea matur (îngrijeşte un alt copil, de exemplu), fie prea infantil (se leagănă sau dă din cap în mod frecvent), este întârziat în dezvoltarea fizică sau emoţională, are o imagine de sine negativă, nu are încredere în sine, are un sentiment de insecuritate, încearcă să se sinucidă, este privat de atenţia părinţilor/ îngrijitorului, declară o lipsă de ataşament faţă de părinţi sau manifestă stări depresive, de vinovăţie.

Părintele agresor la rândul său acuză, ceartă şi minimalizează copilul, în mod constant, nu este

preocupat de soarta copilului şi refuză să ia în considerare problemele copilului la şcoală, respinge copilul în mod evident, este extrem de critic şi negativ în raport cu copilul, în familie se consumă alcool şi părinţii sunt violenţi unul cu altul, manifestă ironie, sarcasm, dispreţ faţă de copil, adulţii din preajma copilului au cerinţe exagerate faţă de rezultatele şcolare sau comportamentul acestuia.

Concluzii

Cauzele producerii violenţei în familie ani de rând rămân aceleași, și anume: neînţelegerile din familie; incapacitatea de a rezolva pe cale paşnică conflictele; sărăcia; consumul de alcool sau droguri; nivelul insuficient de trai şi cultură în ţară; neacceptarea faptului că o altă persoană are dreptul la o viaţă personală sau poate face greşeli; obişnuinţa de a utiliza forţa pentru a atinge un scop; considerarea problemelor de familie şi a actelor de violenţă în familie drept un secret de familie; lipsa protecţiei sociale şi/sau legale pentru victime; statutul de victimă, care generează o stimă de sine extrem de scăzută; etc. De cele mai dese ori rolul de victimă a violenţei în familie îi revine femeii. Aceasta rezultă în mare parte din raporturile inegale de forţă între femei şi bărbaţi, generând discriminarea femeilor şi fetelor, atât în familie, cât şi în societate. Totuşi, majoritatea actelor de violenţă asupra femeii sunt comise de bărbaţii lor, inclusiv de foştii parteneri.

Întrucât victima există alături de un act agresiv, determinarea acestuia va releva identitatea manifestărilor victimale, evoluţia singulară a acestora şi efectul social al victimizării. Modul în care victima percepe, înţelege, acceptă sau respinge violenţa actului agresiv are valoare pentru stabilirea lanţului cauzelor şi efectelor fenomenului victimal. Cauzalitatea şi efectele agresiunii asupra victimei, ordinea în care se produc actele agresive şi limita reducerii acestora, respectiv actele agresive cu un conţinut clar: lezarea intereselor unei victime identificate sau care se va individualiza în perioada producerii actului agresiv prin legătura de cauzalitate şi efectul victimal.

Violența în familie are consecințe asupra dezvoltării personalității copilului și a stării de sănătate, cât pe termen scurt, atât și pe termen lung, indiferent dacă acesta este victimă directă sau indirectă a violenței în familie. Dezvoltarea copilului este în mare măsură influențată de gradul de securitate al anturajului său, modelul de comunicare de care beneficiază în familie şi de posibilităţile de explorare şi învăţare. Experienţa de abuz sau neglijare este o traumă care afectează starea actuală a copilului şi dezvoltarea acestuia în viitor. Pus în situaţia de a supravieţui violenţei, un copil încearcă să depăşească suferinţa trăită, ceea ce solicită la maxim resursele sale interioare.

Referințe bibliografice

1. BRÎNZĂ, S., STATI, V. Tratat de drept penal. Partea Specială: în 2 volume. Volumul I, Chișinău, 1328, pag.

2. BUJOR, V. și a. Elementele de criminologie. Chișinău: Academia MAI al RM ”Ștefan cel Mare”, 1997, 86 pag.

3. CAZACOV, V. și a. Ghid practic privind intervenția eficientă în cazurile de violență în familie, Centrul de Drept al Femeilor, elaborat cu suportul Fundației Soros Moldova, Fundației OAK și Biroului de Relații Interne în domeniul combaterii drogurilor și aplicării legii, Chișinău, Bons Offices, 2015, 144 pag.

4. CIOBANU, I. Criminologie, vol:II, Chișinău: Ediția Cartdidact, 2004, 298 pag.

5. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24.10.2008, publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 17.03.2017, nr. 78-84 art.100.

6. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18.04.2002, publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.09.2002, nr.128-129/1012.

7. GLADCHI, Gh. Victimologia și prevenirea infracțiunilor, Chișinău 2004, 312 pag.

8. LARII, I. Criminologie, Manual pentru facultățile de drept, Chișinău 2004, 150 pag.

9. Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie: nr.45 din 01.03.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.03.2008, nr.55-56 art. 178.

10. RUSNAC, S. Psihologia dreptului, Chişinău: Arc, 2000, 312 pag.

11. КОЛПАКОВА, Л. А. Насилие в семье: виктимиологический аспект, дифференциация ответственности и вопросы законодательной техники. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Ярославль 2007, 232 стр.

12. ФАТЕЕВ, А .Н. Домашнее насилие: опыт криминологического исследования, диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Москва, 190 стр.